

Yttrande över landstingsrevisorernas årsrapport 2017 för Locum AB

Ärendet

Landstingsrevisorerna har överlämnat årsrapport 2017 för Locum AB. Locums styrelse har beretts möjlighet att yttra sig över rapporten senast den 28 september 2018.

I den årliga revisionen prövas om verksamheten bedrivs på ett ändamålsenligt och från ekonomisk synpunkt tillfredsställande sätt, om räkenskaperna är rättvisande samt om den interna styrningen och kontrollen är tillräcklig.

Förslag till beslut

Styrelsen för Locum AB föreslås besluta

att uppdra åt verkställande direktören att avge yttrande över landstingsrevisorernas årsrapport 2017 för Locum AB enligt förslag.

Anette Henriksson
Verkställande direktör

Bilagor

1. Yttrande över landstingsrevisorernas årsrapport 2017 för Locum AB
2. Landstingsrevisorernas årsrapport 2017 för Locum AB

Delges
Akten

Yttrande över landstingsrevisorernas årsrapport 2017 för Locum AB

Ärendet

Landstingsrevisorerna har överlämnat årsrapport 2017 för Locum AB. Styrelsen för Locum AB har beretts möjlighet att yttra sig över rapporten senast den 28 september 2018.

I den årliga revisionen prövas om verksamheten sköts på ett ändamålsenligt och från ekonomisk synpunkt tillfredsställande sätt, om räkenskaperna är rättvisande samt om den interna styrningen och kontrollen är tillräcklig.

Locums synpunkter

Sammanfattning 2017

År 2017 har varit ännu ett händelserikt år för Locum. Stockholms läns landsting (SLL) genomför en av de största satsningarna någonsin inom hälso- och sjukvården. I denna satsning har Locum en viktig roll inom ramen för genomförandet av ett stort antal ny- och ombyggnationer på flertalet av landstingets sjukhus. Locum hanterar just nu den hittills största projektportföljen i bolagets historia motsvarande ett värde på 15 miljarder kronor.

Förvaltningsuppdraget har under 2017 präglats av fortsatt fokus på att arbeta systematiskt med löpande förbättringar av driften och skötseln av landstingets vårdfastigheter. Under året har vi också fullföljt arbetet med att tydliggöra mål och förväntade leveranser, stärka samarbetet med våra kunder och öka kundnöjdheten.

Utifrån ett helhetsperspektiv har 2017 varit ett bra år – givetvis med en rad utmaningar – men samtidigt med flera goda framsteg och resultat. Locum har under denna pressade period lyckats uppnå ett starkt ekonomiskt resultat som överstiger landstingsfullmäktiges resultatkrav.

Ett av Locums strategiska mål är Nöjda kunder. Målet för kundnöjdhet 2017 var 65, vilket uppnåddes. Mätningen av kundnöjdheten visade ett resultat på 65 – en ökning med 5 punkter jämfört med 2016. Resultatet visar tydligt att Locums strukturerade och långsiktiga förbättringsarbete ger resultat. Under 2017 har Locum även genomfört mätningar¹ av hur kunderna tycker att kontakten med Locums kundtjänst fungerar. 83% av kunderna var nöjda eller mycket nöjda med Locums kundtjänst.

¹ Genomförs var tredje månad för att bli en mätning av enkelheten att nå kundtjänst, väntetid, återkoppling, bemötande och kundtjänsts förmåga att förstå ärendet.

Sammanfattningsvis bedömer landstingsrevisorerna att Locums verksamhet sköts på ett ändamålsenligt och från ekonomisk synpunkt tillfredsställande sätt. Vidare bedömer revisionen att det finns riktlinjer och rutiner för att säkerställa en tillräcklig styrning och intern kontroll inom bolagets verksamhetskritiska processer. Räkenskaperna bedömer den auktoriserade revisorn som rättvisande.

Verksamhetsmässigt resultat

Attraktiv arbetsgivare

Resultatet av 2017 års medarbetarundersökning visar ett mycket gott resultat med en höjning av totalindex med 5 enheter till 79. Undersökningen besvarades av 96 % av de tillfrågade, vilket visar på ett högt engagemang.

Revisorerna pekar i rapporten på att Locum under de senaste åren haft en ökande sjukfrånvaro. Sjukfrånvaron har minskat under 2017. Under året har insatser för minskad sjukfrånvaro genomförts med bl a chefsstöd från HR i alla rehabiliteringar, tidig uppföljning av korttidsfrånvaro och ökad kunskap hos chefer i att upptäcka och agera på tidiga signaler på ohälsa.

Hållbar tillväxt och utveckling

Locum bedriver ett systematiskt miljöarbete för att långsiktigt bli klimatneutrala och minimera negativ påverkan på miljö och hälsa. Viljeinriktningen och målen i landstingets miljöprogram 2017-2021 utgör utgångspunkt i Locums miljöarbete. I miljöplanen, som är en del av Locums affärsplan, tydliggörs bolagets miljömål och strategier för att nå målen.

Av årsrapporten framgår att Locum når målen för två av tre indikatorer – d v s målen för effektivisering av använd energi samt andel sorterat byggavfall. När det gäller andel sorterat avfall från byggtreprenad är sorteringsgraden 94 %. Att målet inte uppnåtts beror på en förändring i bedömningskriterierna hos Byggvarubedömningen, vilket också framgår av revisionsrapporten. Målet för 2018 har därför justerats utifrån SLL:s miljöprogram som anger att minst 90 % av byggprodukterna ska vara accepterade eller rekommenderade.

Intern styrning och kontroll

Redovisning av pågående investeringsprojekt

Av rapporten framgår att revisorerna bedömer att uppföljningen av projektutfall samt att dokumentationen avseende kostnadsförda utgifter i LFS behöver stärkas.

Locum har tidigare påpekat att hela poängen med huvudprojekt och delprojekt är att uppföljningen sker via huvudprojektet. Interna omföringar mellan delprojekt påverkar alltså inte utfallet i huvudprojektet. När ett projekt aktiveras görs det per delprojekt. I de flesta fall aktiveras respektive delprojekt samtidigt. Vi bedömer därför att det inte finns risk för felaktiga avskrivningar.

Delprojekten är ett sätt att fördela den totala investeringsbudgeten till mindre avgränsade projekt. Detta är nödvändigt för att säkerställa en effektiv projektstyrning. Varje delprojekt har en ansvarig projektledare. Uppföljningen av den totala budgeten sker alltid via huvudprojektet. Delprojekten är alltså bara interna projekt, som inte redovisas till SLL.

När det gäller redovisningen av pågående investeringsprojekt har Locum påbörjat ett förbättringsarbete för att stärka intern styrning och kontroll. Exempelvis kommer projektutgifter som inte kan aktiveras som anläggningstillgång att kostnadsföras löpande.

När det gäller de vid årsbokslutet upplupna projektutgifterna har kraven på underlag/dokumentation förtydligats och kvalitetssäkringen stärkts.

Styrning av vårdens och trafikens investeringar

Landstingsrevisorerna har i en särskild projektrapport (nr 11/2017) granskat styrning och uppföljning av två större investeringsprojekt, varav ett inom vården. Vårdprojektet som granskats är behandlingsbyggnaden vid Danderyds sjukhus.

Styrelsen för Locum AB yttrade sig över rapporten i samband med styrelsemötet den 24 maj 2018 (LOC 1802-0631). I yttrandet skriver Locum bl a följande:

När det gäller Locums roll och uppdrag konstaterar revisionen att den projektorganisation som finns för det granskade projektet är adekvat samt att rapportering och uppföljning från Locums sida har fokus på rätt saker – d v s budget, tid, omfattning och framdrift. I det aktuella projektet har också Locum på ett tidigt stadium och vid flera tillfällen rapporterat prognosticerade avvikelser till landstingsstyrelsens förvaltning (LSF) i enlighet med rapporterings- och uppföljningsstrukturen.

Styrelsen kan konstatera att Locum agerar kompetent och professionellt utifrån bolagets roll och uppdrag i investeringsprocessen.

Inför de framtida utmaningar som landstinget står inför finns det definitivt lärdomar att dra från de investeringsprojekt som nu genomförs. Viktigast är att de rätta förutsättningarna finns för att kunna driva fleråriga komplexa byggprojekt framgångsrikt. Förutom det självklara i att det finns en klar och tydlig fördelning av ansvar, roller och beslutsmandat mellan inblandade parter måste det redan från början de rätta förutsättningarna finnas för att genomföra projekten utifrån beslutade ramar (budget, tid och innehåll/omfattning). Idag i de strategiska projekten, är det ekonomi och tidplan som styr samtidigt som de detaljerade förutsättningarna många gånger saknas (hur ska innehållet se ut, för vilken verksamhet bygger vi). Detta skapar en situation som innebär att Locum många gånger behöver rycka ut och lösa problem istället för att arbeta med att förebygga/förhindra att problem uppstår.

Sedan den 1 mars 2018 har Locum ett förändrat ägardirektiv som bl a innebär att planerings- och genomförandeansvaret för fastighetsinvesteringar inom Landstingsfastigheter Stockholm (LFS) har överförts från landstingsstyrelsen till Locum AB. Locum ska även samordna fastighetsinvesteringarna med de investeringar som görs avseende medicinteknisk utrustning, inventarier samt informations- och kommunikationsteknik.

Avslutningsvis är det viktigt att den översyn av landstingets investeringsprocess som pågår bidrar till att tydliggöra roller och ansvar och därmed bidra till att säkerställa en effektiv investeringsprocess inom SLL.

Byggprojekt i vårdens fastigheter

Hösten 2017 granskade landstingsrevisorerna två byggprojekt vid Södersjukhuset respektive S:t Görans sjukhus. Styrelsen för Locum AB yttrade sig över revisionsrapporten i samband med styrelsemötet den 22 februari 2018 (LOC 1801-0192).

Utöver de kommentarer som återges i årsrapporten vill Locums styrelse återigen betona att Locum flaggade för kraftiga kostnadsöverskridanden i det aktuella projektet på S:t Görans sjukhus hösten 2016, som en konsekvens av två år med överklaganden samt den accelererande prisökningen på marknaden.

Arbetet med att förebygga oegentligheter

Landstingsrevisorerna bedömer att Locum har tillräckliga förutsättningar att förebygga oegentligheter. I och med att det finns en förhöjd risk för oegentligheter inom samhällsbyggnadssektorn rekommenderar revisorerna att Locum trots allt stärker kontrollen av entreprenörer/leverantörer.

Grundläggande i Locums arbete med att förebygga oegentligheter är att skapa en kultur där medarbetarna känner sig bekväma med att lyfta frågor kring oegentligheter. Locum arbetar också med en rad andra aktiviteter och åtgärder.

Sedan 2016 finns det elektroniska personalliggare på våra byggarbetsplatser. Syftet med personalliggaren är att motverka svartarbete och främja en sundare konkurrens i byggbranschen. Ett annat exempel är att Locum kvartalsvis begär utdrag från Skatteverket för att kontrollera befintliga leverantörer. Ett tredje exempel är stickprov i form av kontroll och uppföljning av ekonomin i våra investeringsprojekt. Två stora projekt (Sollentuna och Chopin) har granskats genom extern revision.

När det gäller ekonomistyrningen i byggprojekt sker den bl a genom regelbundna ekonomimöten med respektive leverantör för att styra och följa upp kostnaderna i projektet. Uppföljningen omfattar leverantörens ekonomi, slutkostnadsprognos, ÄTA (Ändringar-Tillägg-Avgående), betalningsplan, underlag från underentreprenörer,

resursplan och dagbok. Även hanteringen av fakturor och fakturaunderlag behandlas vid ekonomimötena.

För närvarande pågår en översyn av Locums byggprojektledningshandbok. I översynen ingår också att se om rutinerna för kontroll av fakturor kan stärkas ytterligare.

Under 2018 utvecklas hur Locum arbetar med avtalstecknande. I beslutsordningen för Locum AB och Landstingsfastigheter Stockholm införs dualitet, innebärande att avtal eller beslut ska tecknas av två i förening när värdet överstiger 200 000 kronor.

Hantering av konst

Sedan våren 2018 pågår en utredning om konsten i landstinget. Utredningen leds av SLL Analys och utveckling. Locum deltar i utredningen. De frågeställningar som tas upp i revisionsrapporten berörs också i utredningen. Parallellt med utredningen har Locum påbörjat arbetet med en översyn av avsnittet om konst i byggprojekt i handboken för byggprojektledning.

Intern kontroll och hantering av utlandsresor

Landstingsrevisorerna konstaterar att Locum i huvudsak följer landstingets riktlinjer och att Locums egna riktlinjer i allt väsentligt bedöms vara tillräckliga. Enligt landstingsrevisorerna bör dock Locums regelverk förtydligas gällande beslut och dokumentationskrav i samband med tjänsteresa.

I juni 2018 uppdaterade och förtydligade Locum reglerna gällande tjänsteresor.

Avrapporterade granskningar i delrapporterings-PM

Inköpsprocessen inklusive utbetalningar

Tidigare rekommendation om att införa en regelbunden kontroll av nyregistrerade leverantörer samt ändringar i fast data åtgärdades 2016. Själva kontrollen av fast data genomförs varje månad samt genom stickprov. Rutinbeskrivningen kommer att förtydligas. Även rekommendationen gällande krav på dualitet i samband med administration av bankbehörigheter är åtgärdad.

Tidigare lämnade rekommendationer

Styrelsen för Locum bör systematiskt engagera hyresgäster i energieffektiviseringsarbetet... (2014 ID: 508)

Av Locums energianvändning i befintligt fastighetsbestånd uppskattas ca 35 % vara verksamhetsenergi. I landstingets nya miljöprogram 2017-2021 ställs för första gången krav på att även verksamhetsenergin ska minska.

En utmaning i arbetet med att minska energianvändningen är att sjukvården blir alltmer teknikintensiv och därmed mer energikrävande. Locums roll avseende verksamhetsenergin bör vara att, utifrån bolagets uppdrag, stödja verksamheterna samt

Per-Inge Buskas
Vice verkställande direktör
08-123 173 34
per-inge.buskas@sll.se

YTTRANDE

2018-08-27

Projektnr:

Styrelsen för Locum AB

sid 6 av 6

Diariernr

| RK 2017-0017

| LOC 1710-1004

vara delaktig i arbetet att skapa incitament för att minska användningen av verksamhetsenergi.

När det gäller att systematiskt engagera hyresgästerna i energieffektiviseringsarbetet arbetar Locum idag med olika verktyg och mallar som ska stödja energieffektivisering i verksamheterna. Några av verksamheterna har idag goda exempel på arbetssätt för att minimera energianvändningen.

Styrelsen menar att rekommendationen är åtgärdad och att revisionen bör ompröva den i samband med delårsgranskning 2018.

Räkenskaper

Redovisning av omställningskostnader i LFS

Locum noterar inför 2018 revisionens bedömning gällande redovisningen av omställningskostnader i LFS.

Anette Henriksson
Verkställande direktör

Delges
Akten

2018-04-23

Till
Landstingsägda bolag

ÅRSRAPPORT 2017

Härmed översändes årsrapport 2017 tillsammans med granskningsrapport att framläggas på årsstämman 2018

Christina Holmqvist
Sekreterare revisorsgrupperna I-III

Landstingsfullmäktige i Stockholms läns landsting
Årsstämman i Locum AB
Org nr 556438-7909

Granskningsrapport för Locum AB år 2017

Vi av fullmäktige utsedda lekmannarevisorer har granskat Locums AB:s verksamhet år 2017.

Styrelse och vd ansvarar för att verksamheten bedrivs enligt gällande bolagsordning, ägardirektiv och beslut samt de lagar och föreskrifter som gäller för verksamheten. De ansvarar också för att det finns en tillräcklig intern kontroll och återredovisning till fullmäktige.

Lekmannarevisorerna ansvarar för att granska verksamhet och intern kontroll samt pröva om verksamheten bedrivits enligt fullmäktiges uppdrag och mål samt de lagar och föreskrifter som gäller för verksamheten.

Granskningen har utförts enligt aktiebolagslagen, kommunallagen, god revisionsse i kommunal verksamhet och landstingets revisionsreglemente samt utifrån bolagsordning och av bolagsstämman fastställda ägardirektiv.

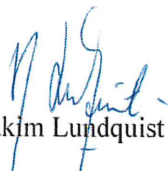
Granskningen har genomförts med den inriktning och omfattning som behövs för att ge rimlig grund för vår bedömning och prövning och har gett det resultat som redovisas i revisionskontorets Årsrapport 2017 för Locum AB. Vi bifogar en redogörelse för resultatet av granskningen.

Vi bedömer sammantaget att styrelsen i allt väsentligt har bedrivit verksamheten på ett ändamålsenligt och från ekonomisk synpunkt tillfredsställande sätt. Styrelsens interna styrning och kontroll har varit tillräcklig.

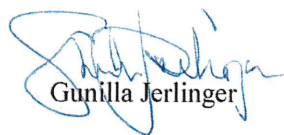
Stockholm 2018-03-20

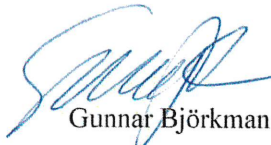
Turid Stenhaugen

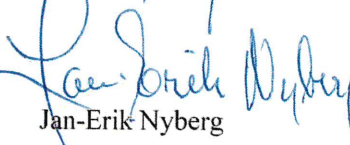
Lars Joakim Lundquist

Gunilla Jerlinger

Gunnar Björkman

Jan-Erik Nyberg

Inga-Lill Franzén

Jan Holgersson

Landstingsfullmäktige i Stockholms läns landsting
Årsstämman i AB Terreno
Org nr 556108-8195

Granskningsrapport för det vilande bolaget AB Terreno år 2017

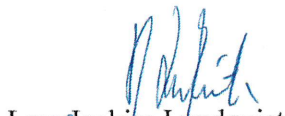
Styrelse och VD ansvarar för att verksamheten bedrivs enligt gällande bolagsordning, ägardirektiv och beslut samt de föreskrifter som gäller för verksamheten. De ansvarar också för att det finns en tillräcklig intern kontroll och att återredovisning sker till fullmäktige.

Lekmannarevisorernas ansvar är att granska verksamhet och intern kontroll samt pröva om verksamheten bedrivits enligt fullmäktiges uppdrag och mål samt de föreskrifter som gäller för verksamheten.

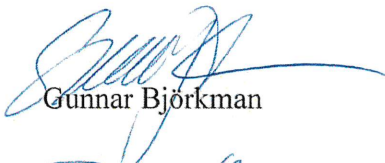
Vi av fullmäktige utsedda lekmannarevisorer har tagit del av den auktoriserade revisorns revisionsberättelse för AB Terreno år 2017, men har i övrigt inte genomfört någon granskning då bolaget är vilande och därmed inte bedriver någon verksamhet.

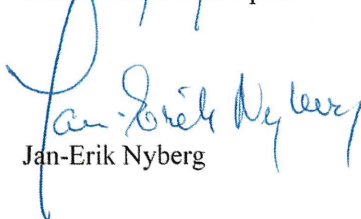
Stockholm 2018-03-20

Turid Stenhaugen

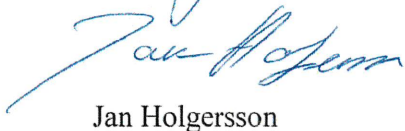

Lars Joakim Lundquist

Gunilla Jerlinger

Gunnar Björkman

Jan-Erik Nyberg

Inga-Lill Franzén

Jan Holgersson

ÅRSRAPPORT 2017

Locum AB

2018-03-20

RK 2017-0017

Styrelsen
Locum AB

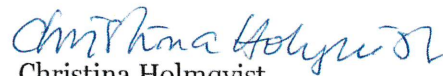
ÅRSRAPPORT 2017
Locum AB

Revisorerna i revisorsgrupp III beslutade 2018-03-20 att överlämna rapporten till styrelsen för Locum AB för yttrande senast 2018-09-28.

Paragrafen förklarades omedelbart justerad.

Turid Stenhaugen
Ordförande

Christina Holmqvist
Sekreterare

Sammanfattning – Locum AB

I den årliga revisionen prövas om verksamheten bedrivs på ett ändamålsenligt och från ekonomisk synpunkt tillfredsställande sätt, om räkenskaperna är rättvisande samt om den interna styrningen och kontrollen är tillräcklig.

Bedömning för år 2017

	Tillfreds- ställande	Inte helt tillfredsställande	Otillfreds- ställande
Ekonomiskt och verksamhetsmässigt resultat	X		
	Tillräcklig	Inte helt tillräcklig	Otillräcklig
Intern styrning och kontroll	X		
	Rättvisande	Inte rättvisande	
Räkenskaper	X		

Ekonomiskt- och verksamhetsmässigt resultat

Det ekonomiska resultatet uppgår till 12,6 mnkr, vilket är 5,6 mnkr högre än fastställt resultatkrav. Årets resultat för LFS uppgår till 367 mnkr, vilket är 32 mnkr högre än fastställt resultatkrav. LFS:s resultat har påverkats positivt av reavinster från fastighetsförsäljningar, s.k. jämförelsestörande poster, med 60 mnkr. Revisionen konstaterar att fullmäktiges mål om en ekonomi i balans därmed har uppnåtts både för Locum och LFS.

Fullmäktiges och styrelsens mål för verksamheten har i huvudsak uppnåtts. Det verksamhetsmässiga resultatet bedöms vara tillfredsställande.

Det ekonomiska och verksamhetsmässiga resultatet bedöms, utifrån genomförd granskning, sammantaget som tillfredsställande. Bedömningen är oförändrad jämfört med 2016.

Intern styrning och kontroll

Revisionen bedömer att det finns riktlinjer och rutiner för att säkerställa en tillräcklig styrning och intern kontroll inom bolagets verksamhetskritiska processer.

Den interna styrningen och kontrollen bedöms utifrån genomförd granskning sammantaget vara tillräcklig. Styrelsen behöver dock stärka den interna kontrollen av redovisningen för pågående investeringsprojekt för att säkerställa en korrekt redovisning.

Bedömningen är oförändrad jämfört med 2016.

Räkenskaper

Årsbokslutet är i allt väsentligt upprättat enligt god redovisningssed, enligt landstingets anvisningar och bedöms ge en rättvisande bild av årets resultat och ställning.

Räkenskaperna bedöms vara rättvisande.

Innehåll

1	Årlig granskning	1
2	Ekonomiskt och verksamhetsmässigt resultat	2
2.1	Ekonomiskt resultat Locum	2
2.2	Ekonomiskt resultat LFS	4
2.3	Verksamhetsmässigt resultat	5
2.4	Bedömning verksamhetsmässigt resultat	6
2.5	Samlad bedömning av ekonomiskt och verksamhetsmässigt resultat	7
3	Intern styrning och kontroll	7
3.1	Ekonomi- och verksamhetsstyrning	7
3.2	Redovisning av pågående investeringsprojekt	8
3.3	Styrning av vårdens och trafikens investeringar	9
3.4	Byggprojekt i vårdens fastigheter	11
3.5	Arbetet med att förebygga oegentligheter	12
3.6	Hantering av konst	14
3.7	Intern kontroll och hantering av utlandsresor	17
3.8	Avrapporterade granskningar i delrapport	17
3.9	Granskningar utan väsentliga iakttagelser	19
3.10	Uppföljning av tidigare lämnade rekommendationer	19
3.11	Samlad bedömning av intern styrning och kontroll	19
4	Räkenskaper	20
4.1	Redovisning av omställningskostnader i LFS	20
4.2	Uppföljning av tidigare lämnade rekommendationer	21
4.3	Auktoriserade revisorns bedömning	21
Bilaga 1	Uppföljning av tidigare lämnade rekommendationer	
Bilaga 2	Bedömningsmål och bedömningskriterier	

1 Årlig granskning

I den årliga revisionen prövas om verksamheten sköts på ett ändamålsenligt och från ekonomisk synpunkt tillfredsställande sätt, om räkenskaperna är rättvisande samt om den interna styrningen och kontrollen är tillräcklig. Den årliga revisionen omfattar granskning och bedömning inom följande områden:

- Ekonomiskt och verksamhetsmässigt resultat
- Intern styrning och kontroll
- Räkenskaper

Locum AB (Locum), som ägs av Stockholms läns landsting via Landstingshuset i Stockholm AB, är en serviceenhet med uppgift att svara för ägarfrågor av fastighetsförvaltande karaktär avseende Landstingsfastigheter Stockholm (LFS) samt på uppdrag av landstinget bistå ägaren i fastighetsstrategiska frågor. Landstingsstyrelsen ansvarar för övergripande fastighetsstrategiska frågor samt investeringsfrågor. Locums styrelse ansvarar för vissa investeringar, exklusive strategiska fastighetsinvesteringar, i enlighet med landstingets investeringsprocess.

Styrelsen för Locum administrerar och har resultatansvar för den fastighetsförvaltande delen av verksamheten inom LFS, som är en resultatenhet inom landstinget. LFS har ingen egen personal utan administreras av personal hos Locum. I bedömningen av Locums ekonomiska och verksamhetsmässiga resultat ingår därför även en bedömning av LFS ekonomiska och verksamhetsmässiga resultat och den interna styrningen och kontrollen. LFS:s räkenskaper bedöms däremot inom ramen för bedömningen av räkenskaperna för landstingsstyrelsen. Revisionen har utförts enligt aktiebolagslagen, kommunallagen, landstingets regler och anvisningar, riktlinjer för samordnad revision och bolagsrevision inom SLL samt god revisionssed för kommunal verksamhet. Revisionen har utgått från revisionsplanen som fastställts av revisorsgrupperna och revisorskollegiet.

I granskningen har lekmannarevisorerna biträttats av landstingets revisionskontor. Granskningen har genomförts av granskningsansvarig Joakim Klasa m.fl. vid revisionskontoret. Parallellt med lekmannarevisionen har revision utförts enligt ABL 9 kap. under ledning av auktoriserad revisor Fredric Hävrén vid EY AB.

Lekmannarevisorernas uppdrag är att granska om verksamheten sköts på ett ändamålsenligt och från ekonomisk synpunkt tillfredsställande sätt. Den auktoriserade revisorn granskar räkenskaperna och styrelsens och verkställande direktörens förvaltning. Den interna styrningen och kontrollen granskas gemensamt.

Under granskningsåret har ömsesidig information och samverkan skett mellan bolagets lekmannarevisorer och dess auktoriserade revisor.

2 Ekonomiskt och verksamhetsmässigt resultat

I detta avsnitt görs en bedömning av om styrelsen och verkställande direktören uppnått fullmäktiges resultatkrav och övriga ekonomiska samt verksamhetsmässiga mål. Bedömningen omfattar även om styrelsen/VD genomfört givna uppdrag samt följt de beslut, riktlinjer och föreskrifter som gäller för verksamheten. Bedömningsmålen och bedömningskriterierna framgår av bilaga 2.

2.1 Ekonomiskt resultat Locum

	Budget 2017	Bokslut 2017	Bokslut 2016
Resultaträkning (mnkr)			
Verksamhetens intäkter	340,5	338,5	327,0
Verksamhetens kostnader inkl. avskrivningar och finansnetto	-333,5	-335,1	-320,0
Varav omställningskostnader	0,0	0,0	0,0
Resultat före bokslutsdisposition och skatt	7,0	3,4	7,0
Erhållna koncernbidrag (komp)	0,0	9,2	0,0
Justerat resultat	7,0	12,6	7,0
Erhållna koncernbidrag (skatt)	0,0	0	0,0
Lämnade koncernbidrag (skatt)	0,0	-13,4	-7,0
Resultat efter bokslutsdisposition och skatt	7,0	-0,8	0,0
Balansomslutning (mnkr)	454	440	455
Årsarbetare (antal)		265	283

Justerat resultat uppgår till 12,6 mnkr, vilket är 5,6 mnkr högre än fastställt resultatkrav. Resultatet är 5,6 mnkr högre än 2016 års utfall.

Det justerade resultatet visar årets resultat inklusive den kompensation bolag i LISAB-koncernen kommer att erhålla i form av koncernbidrag för att neutralisera effekter av ökad pensionskostnad på grund av att Finansinspektionen i november 2017 beslutat om en sänkning av diskonteringsräntan. Justerat resultat kan jämföras med utfallet 2016 och fullmäktiges budget 2017.

Med hänsyn till skattesituationen inom LISAB-koncernen lämnar bolaget dessutom ett koncernbidrag på 13,4 mnkr.

Det resultat efter bokslutsdisposition och skatt som redovisas till Bolagsverket uppgår till -0,8 mnkr. I den fortsatta analysen utgår revisionen från det justerade resultatet (12,6 mnkr), som är jämförbart med fullmäktiges resultatkrav (7,0 mnkr).

Årets investeringar uppgår till 1 mnkr, att jämföra med fullmäktiges budget på 4,5 mnkr. Budgetavvikelsen beror på ett lägre behov av inventarier och IT-konsulter.

2.1.1 Jämförelse med budget 2017

Verksamhetens intäkter uppgår till 338,5 mnkr, vilket är 2 mnkr (0,6 procent) lägre än budgeterat, vilket beror på lägre intäkter från administrativa påslag i projekt pga. lägre projektvolym. Den lägre volymen gör också att intäkterna från tjänsteförsäljningen blir lägre än budgeterat.

Verksamhetens kostnader, exkl. avskrivningar och finansiella poster, uppgår till 315 mnkr, vilket är 12,5 mnkr (ca 3,8 procent) lägre än budgeterat. Budgetavvikelsen består av lägre kostnader för personal, p.g.a. färre nyrekryteringar än planerat, samt lägre kostnader för konsulter. Kostnaderna för inhyrd personal överstiger dock budgeten med ca 19 mnkr.

Avvikelser i förhållande till budget har i huvudsak analyserats och kommenterats på ett tillfredställande sätt i styrelsens årsrapport.

2.1.2 Jämförelse med 2016 års utfall

Jämfört med 2016 har verksamhetens intäkter ökat med 11,5 mnkr (3,5 procent), vilket framför allt beror på ökade försäljningsintäkter och ett högre förvaltningsarvode.

Verksamhetens kostnader har jämfört med 2016 ökat med 1,0 mnkr (0,3 procent), vilket i huvudsak beror på kostnaderna för inhyrd personal.

Enligt landstingets budget för 2017 måste kostnadsökningstakten begränsas och hållas på en långsiktigt hållbar nivå. Vidare framgår att ökningstakten inom hela landstinget måste begränsas till i genomsnitt 3,3 procent under perioden 2016–2019. Kostnadsutveckling för Locum sett över flera år varierar mycket beroende på förändringar i verksamheten. Exempelvis hade Locum mellan 2013 och 2014 en kostnadsökning på 22 procent för en ökad fast bemanning, inhyrd personal och konsulter beroende på ett utökat uppdrag inom ramen för Framtidens Hälso- och sjukvård. Kostnadsökningen mellan 2016 och 2017 ligger däremot på 0,3 procent.

2.1.3 Bedömning av ekonomiskt resultat

Revisionen bedömer att fullmäktiges mål om ekonomi i balans har uppnåtts i och med att resultatet överstiger resultatkravet. Styrelsens ekonomiska resultat bedöms, i likhet med 2016, vara tillfredsställande.

2.2 Ekonomiskt resultat LFS

	Budget 2017	Bokslut 2017	Bokslut 2016
Resultaträkning (mnkr)			
Verksamhetens intäkter	3 006	3 078	3 022
Verksamhetens kostnader inkl. avskrivningar och finansnetto	-2 671	-2 771	-2 733
Varav omställningskostnader	- 137	- 112	-133
Resultat före bokslutsdisposition och skatt	335	307	289
Fastighetsförsäljningar netto	0	60	251
Justerat resultat	335	367	540
Balansomslutning (mnkr)	23 289	22 816	20 918

Justerat resultat uppgår till 367 mnkr, vilket är 32 mnkr högre än fastställt resultatkrav. Resultatet har påverkats positivt av jämförelsestörande poster i form av reavinst med 60 mnkr. Resultatet är 173 mnkr lägre än 2016 års utfall.

Årets investeringar uppgår till 3 288 mnkr, att jämföra med fullmäktiges budget på 4 046 mnkr. Budgetavvikelsen beror på investeringar som är försenade av olika anledningar. Bland annat har bygglov överklagats vilket leder till förseningar. Det finns också investeringsutgifter som bedömts som ej aktiverbara vilket leder till ett lägre investeringsutfall. En del projektarbeten har också påbörjats senare än planerat. Locum har löpande under året signalerat om ett lägre utfall för LFS i linje med det fastställda utfallet.

Revisionen konstaterar att avkastningen i LFS (exkl. fastighetsförsäljningar) är 6 procent både för 2017 och för 2016. Detta är samma nivå som fullmäktiges mål om långsiktig avkastning i LFS.

2.2.1 Jämförelse med budget 2017

Verksamhetens intäkter uppgår till 3 078 mnkr, vilket är 72 mnkr (2,4 procent) högre än budgeterat. Intäkterna för hyror överstiger budgeten med ca 47 mnkr, varav externa hyror utgör ca 36 mnkr och interna hyror ca 11 mnkr. Fastighetsservice och övriga intäkter överstiger budget med 50 mnkr vilket till största del beror på en högre försäljning av fastighetsanknutna tjänster. Bidraget för omställningskostnader är 25 mnkr lägre än budget.

Verksamhetens kostnader, exkl. avskrivningar och finansiella poster, uppgår till 1 781 mnkr, vilket är 320 mnkr (ca 22 procent) högre än budgeterat. Av budgetavvikelsen är 320 mnkr hänförligt till förvaltningskostnader. Förvaltningskostnader består exempelvis av kostnader för investeringsprojekt som inte ska aktiveras men också av kostnader för tvister, avgifter till kommuner och förgäveskostnader.

Avvikelser i förhållande till budget har i huvudsak analyserats och kommenterats på ett tillfredställande sätt i styrelsens årsrapport.

2.2.2 Jämförelse med 2016 års utfall

Jämfört med 2016 har verksamhetens intäkter ökat med 56 mnkr (1,9 procent), vilket framför allt beror på högre interna hyresintäkter.

Verksamhetens kostnader har jämfört med 2016 ökat med 50 mnkr (2,9 procent), vilket i huvudsak beror på högre förvaltningskostnader.

2.2.3 Bedömning av ekonomiskt resultat

Revisionen bedömer att fullmäktiges mål om ekonomi i balans har uppnåtts i och med att resultatet överstiger resultatkravet. Det ekonomiska resultatet för LFS bedöms, i likhet med 2016, vara tillfredsställande.

2.3 Verksamhetsmässigt resultat

Nedan redovisas måluppfyllelsen för ett urval av dels fullmäktiges, dels styrelsens mål och uppdrag.

Av landstingets sex övergripande mål för 2017 är tre tillämpliga för Locum. Det gäller målen En ekonomi i balans (se avsnitt 2.1 och 2.2), Tryggad kompetensförsörjning (se avsnitt 2.3.1) samt Hållbar tillväxt och utveckling (se avsnitt 2.3.2). Locum har utifrån de övergripande målen, ägardirektiv, förvaltningsavtal och sin vision brutit ned målen till sina egna s.k. strategiska mål.

2.3.1 Tryggad kompetensförsörjning

Attraktiv arbetsgivare	Mål 2017	Bokslut 2017	Bokslut 2016	Klarat målet
Stolta och motiverade medarbetare (medarbetarindex)	≥ 75	81	75	Ja
Mål- och resultatorienterade chefer (ledarskapsindex)	≥ 76	81	76	Ja
Totalindex stolta och motiverade medarbetare	≥ 74	79	73	Ja

Utfallet för de tre indikatorerna är högre än föregående år och målen för 2017 uppnås. Locum har de senaste åren haft en ökande personalomsättning och sjukfrånvaro. För chefer är personalomsättningen 30 procent under 2017. Trenden med den ökande sjukfrånvaron har under 2017 dock brutits och minskat något.

2.3.2 Hållbar tillväxt och utveckling

Hållbar tillväxt och utveckling	Mål 2017	Bokslut 2017	Bokslut 2016	Klarat målet
Effektivisering av använd energi (%) jämfört med 2011	8%	12%	ET	Ja
Andel sorterat byggavfall (%)	≥ 90 %	94 %	93 %	Ja
Andel godkända byggprodukter enligt Byggsvarubedömningen, %	≥ 95 %	94 %	96 %	Nej

Indikatorerna för hållbar tillväxt och utveckling har under året anpassats till landstingets nya miljöprogram 2017 – 2021. Tidigare fanns tre indikatorer för energianvändning mot nuvarande en; effektivisering av använd energi. Locum har även påbörjat ett utvecklingsarbete kopplat till att visualisera energistatistiken i fastighetsbeståndet. Utfallet för indikatorerna för energi och för sorterat byggavfall når målen. Indikatorn för godkända produkter når inte helt det uppsatta målet och har även ett lägre utfall än föregående år. Bakgrunden är förändringar av bedömningskriterierna hos Byggsvarubedömningen som innebär att många produkter fått sänkt betyg, vilket har påverkat andelen godkända produkter i byggprojekten. Målet för 2018 och framåt har därför justerats utifrån SLL:s miljöprogram 2017–2021 som anger att minst 90% av byggprodukterna ska vara accepterade eller rekommenderade.

2.3.3 Nöjda kunder

Nöjda kunder	Mål 2017	Bokslut 2017	Bokslut 2016	Klarat målet
Nöjd-Kund-Index (NKI), %	65	65	60	Ja

Tidigare och senast i budget för 2016 fanns det flera indikatorer för kvalitet; NKI-, lokal-, projekt-, drift- och trygghetsmätning. I budget och affärsplan för 2017 finns inga andra indikatorer för kvalitet än NKI. Ledningen för Locum har framfört till revisionen att ett pågående förändringsarbete innebär att styrmål och indikatorer för verksamheten kan komma att ändras framöver. Revisionen noterar att utfallet för nöjda kunder är högre än föregående år och kommer upp i nivå med Locums mål för 2017.

2.4 Bedömning verksamhetsmässigt resultat

Måluppfyllelsen har i huvudsak analyserats och kommenterats på ett tillfredsställande sätt i styrelsens årsrapport. Revisionen noterar att Locums arbete med att öka kundnöjdheten, bryta utvecklingen av sjukfrånvaron och få mer motiverade medarbetare har gett resultat. Locum behöver dock slutföra sitt arbete med att utveckla

energistatistiken för att kunna redovisa enligt krav i Miljöprogram 2017 - 2021. Revisionen bedömer att fullmäktiges mål i huvudsak har uppnåtts.

2.5 Samlad bedömning av ekonomiskt och verksamhetsmässigt resultat

Årets resultat för Locum uppgår till 12,6 mnkr, vilket är 5,6 mnkr högre än fastställt resultatkrav. Årets resultat för LFS uppgår till 367 mnkr, vilket är 32 mnkr högre än fastställt resultatkrav. LFS:s resultat har påverkats positivt av reavinster från fastighetsförsäljningar, s.k. jämförelsestörande poster, med 60 mnkr. Revisionen konstaterar att fullmäktiges mål om en ekonomi i balans har uppnåtts medräknat reavinsterna.

Styrelsen har i huvudsak nått de uppställda målen för nöjda kunder, hållbarhet och kompetensförsörjning. Revisionen noterar att Locums arbete med att öka kundnöjdheten, bryta utvecklingen av sjukfrånvaron och få mer motiverade medarbetare har gett resultat. Locum behöver dock slutföra sitt arbete med att utveckla energistatistiken för att kunna redovisa enligt krav i Miljöprogram 2017 – 2021. Revisionen bedömer att styrelsens verksamhetsmässiga resultat är tillfredsställande.

Revisionen konstaterar att det ekonomiska och verksamhetsmässiga resultatet har beskrivits på ett i huvudsak tillfredsställande sätt i styrelsens årsrapport

Sammantaget bedöms det ekonomiska och verksamhetsmässiga resultatet, utifrån genomförd granskning, som tillfredsställande.

3 Intern styrning och kontroll

I detta avsnitt görs en bedömning av hur styrelsen och verkställande direktören tar ansvar för att det finns en intern styrning och kontroll som leder till måluppfyllelse och regelefterlevnad. Bedömningsmålen och bedömningskriterierna framgår av bilaga 2. Granskningen har genomförts av revisionskontoret och auktoriserad revisor.

3.1 Ekonomi- och verksamhetsstyrning

Revisionens granskning visar att Locum i budgeten och i affärsplanen i huvudsak brutit ner de av fullmäktiges mål som berör verksamheten till egna uppföljningsbara strategier, mål och indikatorer. Inom varje målområde finns indikatorer för att mäta de uppsatta målen. Strategierna och målen bedöms vara i linje med fullmäktiges mål.

Vid styrelsemöten och ledningsgruppsmöten behandlas bolagets ekonomi och prestationer samt övriga verksamhetsförändringar. Styrelsen informeras om det ekonomiska utfallet i relation till budget med prognos för fortsättningen av året. Bolaget har i delrapporten för 2017 prognostiserat årets resultat till 7 mnkr. Utfallet blev dock 5,6 mnkr högre än prognosen i delårsrapporten vilket bero på koncernbidraget för högre pensionskostnader.

Den auktoriserade revisorn har granskat bolagets VD-instruktion samt arbetsordning för styrelsen, som fastställts under 2017, och har inte funnit något att notera.

3.2 Redovisning av pågående investeringsprojekt

Revisionen granskade under 2016 Locums hantering av LFS:s pågående investeringsprojekt¹. Revisionen bedömde² att Locum i huvudsak hanterat LFS:s pågående projekt i enlighet med god redovisningssed samt gällande riktlinjer och rutiner. Locum rekommenderades att i vissa fall stärka dokumentationen för att öka spårbarheten. Under 2017 har uppföljande granskningar genomförts, delvis avrapporterade till ledningen i delrapporterings-PM 2017.

I delårsgranskningen framkom att beloppsmässigt stora omföringar har gjorts mellan olika investeringsprojekt. Det gäller framförallt mellan delprojekt som avser pågående projekt på ett och samma sjukhus. Granskningen även i årsbokslutet har visat att det i redovisningen saknas underlag med bedömning av de belopp som ska omföras och skälen till omföringarna. Den mängd omföringar som görs visar också att det finns risk för att den initiala bedömningen av på vilket investeringsprojekt utgifter ska redovisas inte är tillräckligt tillförlitlig. Om utgifter finns redovisade i fel projekt finns risk att avskrivningar påverkas.

Locum har för LFS investeringsprojekt under året kostnadsfört tidigare redovisade utgifter i pågående projekt till ett sammanlagt belopp på 263 mnkr 2017. Kostnadsföringen har genomförts efter det att Locum genomlyst pågående projekt i enlighet med rutin från landstingsstyrelsens förvaltning³. Kostnadsföring av utgifter har skett av poster som i genomlysningen bedömts inte kunna aktiveras som en anläggningstillgång. Kostnadsföringarna har främst gjorts i december och har attesterats av VD.

Precis som konstaterades i delrapporterings-PM saknas det i flera fall underlag i redovisningen för bedömning av de belopp som ska omföras och skälen till omföringarna. Flertalet gjorda bedömningar bygger på separata beräkningar i Excel. I ett flertal fall har kompletterande underlag efterfrågats av den auktoriserade revisorn för att kunna bekräfta kostnadsförda utgifter mot verifierande underlag. Locum har därefter upprättat en separat PM för att belysa vilka överväganden som gjorts. Den relativt omfattande kostnadsföring som gjorts visar att rutiner behövs tas fram avseende att initialt göra bedömning av om utgiften utgör en aktiverbar tillgång. Projektutgifter som inte kan aktiveras som anläggningstillgång bör kostnadsföras löpande.

Granskningen har visat att det finns risk att Locum för LFS räkning omför medel mellan olika delprojekt utifrån ett budgetperspektiv. Locum gör för LFS en kontinuerlig uppföljning av projektutfall jämfört med budget. Revisionen har även iakttagit både att åtgärder ibland har vidtagits först efter att budgeten redan har överskridits eller att åtgärder inte vidtagits alls.

För 2017 har 98 mnkr redovisats som upplupna projektutgifter (2016: 349 mnkr) vilket avser upparbetade utgifter på pågående projekt men där fakturor ännu inte erhål-

¹ LFS redovisade per 31 december 2016 pågående projekt till ett värde av 6,2 miljarder kronor.

² [Årsrapport 2016 Locum AB](#)

³ Rutin för gränsdragning mellan drift- och investeringsredovisning SLL styrning och ekonomi 2017

lits. Locum har av den auktoriserade revisorn ombetts att upprätta en analys av redovisade projektutgifter i LFS från föregående räkenskapsår för att bl.a. kunna bedöma substansen i uppbokade poster. Den auktoriserade revisorn har tagit del av underlag och stickprovsvis granskat mot de av Locum uppskattade utgifterna. Posten upplupna projektutgifter innehåller inslag av bedömningar och saknar ofta dokumentation.

Bedömning

De upplupna projektutgifterna innehåller inslag av bedömningar och dokumentationen avseende bedömningarna behöver förstärkas. Det är framförallt analyser och bedömningar som behöver göras i större utsträckning och dokumenteras för att säkerställa en korrekt redovisning. Rekommendationen från tidigare år bedöms därmed inte som åtgärdad.

Revisionen bedömer att uppföljningen av projektutfall bör stärkas för att undvika att budgetöverskridanden upptäcks först efter att budgeten redan har förbrukats.

Den auktoriserade revisorn bedömer att den interna kontrollen av redovisningen för pågående investeringsprojekt inte är helt tillräcklig. För att säkerställa en korrekt redovisning behöver dokumentationen stärkas avsevärt.

Rekommendationer:

- Styrelsen för Locum bör stärka den interna kontrollen av redovisningen av pågående projekt i LFS.
- Ledningen för Locum bör implementera en rutin för inventering av pågående projekt i LFS för att löpande identifiera utgifter som inte ska aktiveras samt säkerställa att dessa kostnadsförs i rätt period.
- Ledningen för Locum bör förstärka dokumentationen avseende kostnadsförda utgifter i LFS samt säkerställa att erforderliga underlag finns bifogade verifikationerna.

3.3 Styrning av vårdens och trafikens investeringar

Landstinget har sedan 2010 med beslutet om byggnationen av Nya Karolinska Solna (NKS) och följdinvesteringarna med anledning av framtidens hälso- och sjukvård successivt ökat investeringsvolymerna. Även inom trafikområdet har investeringarna successivt ökat. I fullmäktiges budget för 2017 beräknas investeringsutrymmet de närmaste tio åren till 116 mdkr. Motsvarande siffra i budget 2016 var 110 mdkr. Investeringar per år har ökat från ca 3 miljarder kr 2006 till 15 miljarder kr 2016, en femdubbling på tio år. Mot bakgrund av de succesivt ökande investeringsvolymerna har revisionen därför granskat om styrning och uppföljning av landstingets investeringar

ger förutsättningar för en god ekonomisk hushållning.⁴ Inom hälso- och sjukvården granskades investeringsobjektet behandlingsbyggnad vid Danderyds sjukhus.

Av granskningen framkommer att den landstingsövergripande styrningen av vårdens investeringar inte varit tillräcklig för att säkerställa en god ekonomisk hushållning på sikt. Under 2017 har ansvaret för framtidens hälso- och sjukvård överförts till hälso- och sjukvårdsförvaltningen. Företrädare för landstingsledningen respektive ledningen för hälso- och sjukvårdsförvaltningen har olika uppfattning om ansvaret för vårdens investeringar har följt med som en del i det uppdraget. Under 2018 ska det operativa planerings- och genomförandeansvaret för alla fastighetsinvesteringar inom vården överföras från landstingsstyrelsen till Locum samtidigt som landstingsstyrelsen fortsatt ska ansvara för landstingets investeringsfrågor.

Av granskningen framkommer att Locum har satt upp en adekvat projektorganisation för att följa upp projektet ny behandlingsbyggnad vid Danderyds sjukhus. Rapporteringen och uppföljningen av investeringen bedöms av revisionen ha fokus på budget, tid och projektets omfattning/framdrift. Revisionen anser dock att Locum bör överväga hur bolaget kan bidra till en mer proaktiv styrning av vårdens investeringar i syfte att på ett tidigare stadium kunna minska risken för framtida överdrag av uppställda tids- och investeringsbudgetar.

På ett tidigt stadium och vid flera tillfällen har Locum rapporterat prognostiserade avvikelser gällande både tid- och budgetöverskridanden till landstingsstyrelsens förvaltning. Avvikelserna har dock varierat mycket mellan de olika rapporteringstillfällena. Därefter har funktionsområdet strategiska fastighetsfrågor och investeringar (SFI) vid landstingsstyrelsens förvaltning (LSF), vid ett flertal tillfällen rapporterat till landstingsstyrelsens fastighets- och investeringsberedning (FIB) att investeringsobjektet befaras gå med kraftiga underskott, dock utan att precisera det faktiska beloppet som bedömts osäkert.

Bedömning

Revisionen bedömer att Locum har följt gällande genomförandavtal för behandlingsbyggnaden vid Danderyds sjukhus. Vidare bedömer revisionen att osäkerheten i de rapporter som lämnats till SFI från 2015 lett till att beslut om utökade medel framkommit först i budgeten till fullmäktige för 2018.

Sammantaget bedömer revisionen att dessa omflyttningar kan generera en risk för att landstinget hamnar i en situation där ingen tar ansvaret fullt ut för vårdens investeringar.

Locums styrelse har getts tillfälle att avge yttrande senast 25:e maj 2018.

⁴ Revisionsrapport 11/2017, Vård- och trafikinvesteringar, styrning och uppföljning för en god ekonomisk hushållning, RK 2017 - 0059

3.4 Byggprojekt i vårdens fastigheter

I landstinget genomförs flera stora byggprojekt inom ramen för Framtidens hälso- och sjukvård. Revisionens tidigare granskningar har bl.a. visat på behov av att förtydliga ansvar och roller för investerings- och byggprojekt liksom beslutsunderlagen. Vidare har tidigare granskningar visat på förseningar, omprioriteringar och fördringar i projekten.⁵ I ett särskilt projekt⁶ har revisionen nu granskat projektet behandlingsbyggnad vid Södersjukhuset och projektet vårdavdelningar och behandling vid S:t Görans sjukhus i syfte att bedöma hur byggprocesserna styrs och om den interna kontrollen i projekten är tillräcklig.

Revisionen konstaterar att den valda organisationsformen där landstingsstyrelsen ansvarar för övergripande styrning av beslutade specificerade vårdinvesteringar och Locum ansvarar för att genomföra investeringarna i sig skapar otydligheter. Exempelvis förtydligar inte den övergripande programguiden hur arbetet ska bedrivas. I praktiken innebär detta att programansvarig från landstingsstyrelsen förvaltning och projektchefen från Locum kan ha svårt att hitta rätt samarbetsformer. Otydligheten menar revisionen är en delförklaring till förseningar i byggprojekten. Revisionen bedömer att flertalet av revisionens tidigare iakttagelser gällande behovet av att mer tydligt fördela ansvar och att utveckla planering, samarbete och kommunikation mellan berörda parter kvarstår. Flera av dessa frågeställningar berörs i det effektiviseringsuppdrag som landstingsdirektören fått från landstingsstyrelsen i början av 2017.

Med så kallade samverkansavtal finns en risk att beställaren bli beroende av en enda entreprenör för att kunna genomföra de olika delarna. Det kan då vara svårt vid eventuella motsättningar att låta någon annan entreprenör slutföra bygget. Revisionen bedömer att Locum behöver arbeta för att minska de risker som finns med denna form av avtal där en och samma entreprenör är konsult, utförare- och totalentreprenör. Revisionen menar också att landstingsstyrelsen tillsammans med Locum bör överväga om det är rimligt att landstinget bär hela den ekonomiska risken i dessa avtal.

De två granskade byggprojekten S:t Görans sjukhus och SÖS kommer enligt tagna och kommande beslut blir ca 800 resp. 300 mnkr dyrare samt bli försenade i minst ett till två år. En väsentlig del av förklaringen när det gäller projektet på S:t Görans är att det fick startas om efter en utdragen process där bygglov överklagats av närliggande fastighetsägare. Revisionen menar att det i så stora och komplexa projekt som pågår i direkt närhet till boenden behöver finnas en tidsmässig och utgiftsmässig beredskap för överklaganden redan i planeringsskedet. I byggprojektet på S:t Görans sjukhus föreslås nu även att projektets omfattning återställas.

Andra förklaringar till försening och fördrining som gäller framförallt för projektet på SÖS är själva upphandlingen. Den gjordes i ett tidsläge där byggmarknaden ännu inte hade överhettats och det bedömdes vid upphandlingstillfället att budgetens ramar skulle hålla. Upplägget med löpande räkning har dock inneburit att prisökningar

⁵ Bl.a. i Projektrapport 8/2016 Lokalanpassning på de mindre sjukhusen – processerna och samordningen på Sollentuna sjukhus

⁶ Landstingsrevisorerna Projektrapport 7/2017 Byggprojekt i vårdens fastigheter

i byggbranschen slagit igenom direkt i projekten. Revisionen bedömer att en avvägning gjorts där landstingsstyrelsen tagit betydande risker genom att genomföra så stora investeringar med ersättningsformen löpande räkning. Ett val av fast pris hade i inneburit att priset varit känt samtidigt som entreprenören hade behövt ta höjd för risken i sitt anbud.

Bedömning

Revisionen bedömer att Locum borde ha signalerat risk för överskridanden till landstingsstyrelsen redan innan tilldelningsbeslutet togs. Landstingsstyrelsen borde å sin sida i den styrning som använts för projekteten tagit upp förnyade genomförandebeslut i fullmäktige när det stod klart att projekten inte inrymdes inom beslutad budget. Detta gäller speciellt investeringsprojektet vid S:t Görans sjukhus i det skede där investeringens omfattning minskades jämfört med intentionen i genomförandebeslutet. Revisionen menar att förnyade genomförandebeslut bör tas upp i fullmäktige i ett skede där det är möjligt att omprioritera eller omvärdera projektens genomförande.

Locums styrelse instämmer i sitt yttrande⁷ till övervägande del i revisionens bedömningar. Locums styrelse konstaterar att ett upplägg med generalentreprenad med fast pris visserligen ger en lägre ekonomisk risk, men att projekttiden blir längre. Detta förfarande har enligt styrelsen inte varit möjligt då upphandlingen i så fall behöver göras på färdprojekterade handlingar, vilket inte fanns. I en samverkansentreprenad är det möjligt att projektera parallellt med byggnation. Styrelsen avslutar sitt resonemang med att utfästa ett mer noggrant övervägande av strategi i kommande upphandlingar.

3.5 Arbetet med att förebygga oegentligheter

Samhällsbyggnadssektorn anses vara mer drabbad av mutor och korruption än andra sektorer. Just nu pågår ett stort antal byggprojekt i vården som Locum ansvarar för. I dessa är både entreprenörer och underentreprenörer anlitade vilket genererar ett stort flöde av fakturor i bolaget. Revisionen har därför granskat vilka förutsättningar Locum har för att förebygga och säkerställa att inga oegentligheter förekommer i verksamheten.

Granskningen visar att styrelsen fastställer dokument som riskanalys, IK-plan och styrdokument med utgångspunkt från landstingsfullmäktiges policydokument som t.ex. hållbarhetspolicy och regler för representation och motverkande av korruption. Ledningen för bolaget tar i sin tur tar fram olika styrdokument och handledningar och fördelar det praktiska arbetet med att motverka oegentligheter. Locum har även information på intranätet om hur anställda ska agera i situationer med risk för oegentligheter. Det finns också en visselblåsarfunktion där oegentligheter eller missförhållanden kan komma till Locums kännedom om det inte kommer fram via den ordinarie linjeorganisationen. Vidare ska alla anställda genomgå en e-kurs om korruption och representation. Av granskningen har även framkommit att Locum i sitt arbete mot ekonomiska oegentligheter har en möjlighet att få juridiskt stöd från SLL.

⁷ Locum styrelsemöte 2018-02-22

I Locums antikorrupsionspolicy anges bl.a. att taklagsfest kan förekomma när projektet är av större omfattning eller av speciell karaktär och att festen i så fall ska följa landstingets och Locums representationsregler. Taklagsfester arrangeras för att tacka byggarna och har sitt ursprung från den tid då man tog hjälp av grannar för att bygga sitt hus.⁸ Revisionens granskning av ett antal taklagsfester visar att det finns styrelsebeslut och att festerna har följt gällande regelverk.

I revisionens granskning av byggprojekt i vårdens fastigheter⁹ (se avsnitt 3.4) konstateras att Locum behöver säkerställa att riskarbetet i de enskilda programmen omfattar eventuell förekomst av oegentligheter. Ansvaret för att förebygga oegentligheter, t.ex. att underentreprenörer faktiskt inte använder sig av svart arbetskraft, har lagts på entreprenören i avtalen för projekten. Revisionen menar att Locum, efter en risk- och väsentlighetsanalys, bör följa upp hur entreprenörerna arbetar med detta område. Locum bör också ställa krav på att det ska finnas dokumenterat hur entreprenören arbetar för att motverka oegentligheter.

Enligt Locums olika avtal ska de krav som åligger entreprenören också gälla för eventuella underentreprenörer. Exempel på krav är bl.a. kreditvärdighet och uppfyllande av skattskyldigheter. Locum gör en kreditupplysningskontroll på sina leverantörer (och entreprenörer) i samband med att en ny leverantör registreras i Locums fakturasystem och då görs även en skattekontroll. Om kontrollen visar något oegentligt så spärras leverantören och inga nya beställningar kan göras. Vidare gör Locum kontroller av leverantörer mot Skatteverket ca fyra gånger per år. Locum tar inga återkommande kreditupplysningar på leverantörer.

Locum har även rätt att kontrollera entreprenörens underlag samt underentreprenörer. Exempelvis kan underlaget i en entreprenad utgöras av en specifikation av antalet personer som utfört arbetet och den tid som arbetet tog. Avtalen innehåller även sanktionsmöjligheter om Locums entreprenörer eller underentreprenörer inte uppfyller kraven. Exempel på sanktioner är förseningsvite, uppsägning och hävning. Locum har använt sig av förseningsvite och det har även hänt att upphandlade avtal inte förlängts. Enligt Locum har hävning aldrig använts. I intervjuer beskrivs att hävning innebär att projekt försenas och att Locum inte tar höjd i projektplaneringen för den försening som en hävning skulle innebära.

Den stora mängden fakturor och Locums rutiner för att hantera fakturor kan exponera Locum för potentiella oegentligheter. Sådana oegentligheter kan utgöras av att leverantörer och entreprenörer fakturerar mer än det överenskomna beloppet för tjänster som utförts eller produkter som köpts.

Bedömning

⁸ <https://sv.wikipedia.org/wiki/Taklagsfest>, hämtad den 2 januari 2018.

⁹ Landstingsrevisorerna Projekt rapport 7/2017 Byggprojekt i vårdens fastigheter

Revisionen bedömer att Locum har tillräckliga förutsättningar att förebygga oegentligheter. Det finns styrdokument som visar på en medvetenhet om att riskerna för oegentligheter behöver motverkas. Locum arbetar också med att skapa en kultur där medarbetarna känner sig bekväma med att lyfta frågor om oegentligheter.

Branschen har dock en förhöjd risk för oegentligheter samtidigt som Locum är inne i en fas med många och stora byggprojekt. Revisionen menar därför att Locum behöver stärka arbetet med kontroller och uppföljning i syfte att säkerställa att entreprenörer och underentreprenörer följer regler och riktlinjer för att förhindra oegentligheter och minska riskerna för förtroendeskada. Det gäller alla Locums leverantörer och underleverantörer.

Revisionen bedömer att det med den stora mängden fakturor finns risk att kontrollen inte är tillräcklig av att fakturerat belopp inte stämmer med avtal och att specifikationer om utfört arbete inte bifogas. Revisionen kommer att följa upp rutinerna på området i en substansgranskning under 2018.

Rekommendationer:

- Locums styrelse bör stärka kontroll och uppföljning av entreprenörer/leverantörer och underentreprenörer/underleverantörer i syfte att säkerställa att inga oegentligheter förekommer.
- Locums ledning bör stärka rutinerna för kontroll av fakturor för att förebygga eventuella oegentligheter.

3.6 Hantering av konst

Revisionen har granskat hur landstinget säkerställer att hanteringen av konst sker i enlighet med styrande dokument.

3.6.1 Beräkning av konstanslag

Landstingsfullmäktiges budget för 2017¹⁰ och landstingets ekonomihandbok¹¹ slår fast att två procent av produktionskostnaden för vårdlokaler respektive en procent av produktionskostnaden av administrativa lokaler ska avsättas till konst. Dessa krav gäller enbart byggnationer som överstiger tre mnkr. Enligt handboken och intervjuer är det Locum som har ansvaret att informera kulturförvaltningen om aktuella byggnadsprojekt som berörs av konstanslaget och som ska kalla till medverkan under projektets tidiga skede. Beräkningen av den konstnärliga utsmyckningen ska göras med utgångspunkt i projektkalkylen för byggnationen.

I ett tjänstutlåtande från kulturförvaltningen 2015¹² framgår det att konstanslaget varierar i stor grad beroende på beställning, där vissa byggnationer har över två procent med vissa är under 0,5 procent. Locum har, tillsammans med SFI samt SLL ekonomi

¹⁰ SLL Mål och Budget 2017, LS 2016-0257

¹¹ Konstnärlig utsmyckning – Anvisningar för konstnärlig utsmyckning i samband med byggnationer.

¹² Svar på skrivelse angående procentregeln, KUN 2015/270

och styrning, tagit fram en mall för hur konstanslaget ska beräknas och vilka avdrag¹³ som kan räknas av i samband med beställningen av konst. Denna mall tydliggör inte om konstanslaget för olika lokaltyper ska redovisas gemensamt eller separat och enligt intervjuer anses det otydligt om vilka avdrag som ska användas vid strategiska investeringar respektive ersättningsinvesteringar. Kulturnämnden kommer från och med 2018¹⁴ redovisa utfallet för konst för de projekt som är färdigställda för att ge ett mer rättvisande nyckeltal och öka transparens kring konstköp inom landstinget och framöver. Däremot är det inte tydligt om konstanslagen ska särredovisas eller inte.

Av granskningen framgår det att när Locum förmedlar det uträknade konstanslaget till kulturförvaltningen förs avsättningen för konstnärlig gestaltning i vårdlokaler och administrativa lokaler samman till en gemensam procentsats. Detta medför att kulturnämnden inte har möjlighet att redovisa om två procent avsätts till vårdlokaler och en procent till administrativa lokaler. I Locums handbok för byggprojektledning¹⁵ betonas det att kostnaden för konst ska beräknas enligt anvisningarna i ekonomihandboken och mallen för konstanslag. Av intervjuer framgår det att ansvaret för att säkerställa att så görs ligger inom ramen för linjeansvaret inom respektive projektområde. Locum gör däremot ingen övergripande kontroll för att säkerställa att konstanslag avsätts vid alla byggnationer över tre miljoner i enlighet med landstingets bestämmelse. Vidare kvalitetssäkrar inte Locum att konstanslagets beräknas enligt den framtagna mallen.

3.6.2 Evakuering av konst

Evakuering av konst innebär att landstingsägd konst flyttas från sin utställningsplats i landstingets lokaler eller från lokaler som ägs av privata fastighetsägare där landstingsverksamhet bedrivs med anledning av en ombyggnation, renovering eller flytt. Både fast och lös konst kan evakueras, i de allra flesta fallen är det lösa konstverk som evakueras. De fasta konstverken ska skyddas i så stor grad som möjligt under pågående arbete med renoveringen eller ombyggnationen.

Landstingets konst ägas, enligt uppgift, av landstingsfullmäktige via landstingsfastigheter som Locum administrerar. Locum har därmed också ansvaret för redovisning av bokförda kostnader för konst. Detta innebär att Locum ansvarar för den fasta konsten som finns i fastigheterna, men det är oklart huruvida ansvaret även inkluderar den lösa konsten. Inget förtydligande kring detta finns i landstingets reglemente¹⁶, eller i övriga styrande dokument. Evakueringen av konst sker framförallt i samband med byggnationer som berörs av det procentuella konstanslaget, men granskningen har visat att kostnaderna för evakueringen av den lösa konsten inte hanteras inom ramen för denna beräkning. Detta har lett till att kulturnämnden om-

¹³ Följande avräkningar görs efter anslaget har rapporterats in: byggkreditiv (3,5 procent), riskreserv (3 procent), budgetreserv (10 procent), påslag (0,8 procent) och eventuellt avdrag för befintlig konst.

¹⁴ Kulturnämnden budget 2018, KN 2017/566

¹⁵ Locum Handbok byggprojektledning, bilaga 2 – ekonomistyrning i projekt

¹⁶ Stockholms läns landsting, Arbetsordningar, reglementen och delegationsordning, reviderad 2017-06-14.

händertar kostnaderna för evakueringen även om nämnden enligt reglementet enbart har ett tillsynsansvar för konsten. Hur kostnaden för evakueringen ska hanteras är inte fastställt i några styrande dokument.

Av intervjuer har det också framgått att samordningen mellan kulturförvaltningen och Locum kan stärkas när det gäller evakueringen och hanteringen av konsten. Exempelvis har det via intervjuer framkommit att samverkan kan stärkas när det ska kontrolleras att förråden som nyttjas för att lagerhålla konsten är utformade på sådant sätt att konsten inte skadas. Det finns inte heller någon skriftlig rutin för att beskriva hur befintlig konst ska hanteras vid ombyggnationer och renoveringar. Det är upp till varje enskild projektledare på Locum att kontakta kulturförvaltningen för att se till att konsten hanteras på korrekt sätt vid ombyggnationer/renoveringar.

Mellan Locum, kulturförvaltningen, SFI och SLL ekonomi och styrning anordnas kontinuerliga avstämningsmöten för att diskutera hantering av konst. Det har bland annat framgått av intervjuer att de i dessa möten arbetar med att se över ansvarsfördelningen och gränsdragningen mellan parterna inför budget 2019.

3.6.3 Bedömning

Revisionen ser positivt på att ett arbete pågår för att förtydliga ansvarsfördelningen och gränsdragningen mellan parterna som berörs av beräkningen av konstanslaget och evakueringen av konsten.

Revisionen har tidigare lämnat en rekommendation till kulturnämnden om att de ska särredovisa konstanslagen i enlighet med skrivningarna i landstingets ekonomihandbok. För att kulturnämnden ska ha möjlighet till det krävs det att Locum särredovisar procentsatsen för vårdlokaler och administrativa lokaler. Revisionen bedömer att instruktionerna för hur konstanslagen ska beräknas är otydliga, revisionen har därmed rekommenderat landstingsstyrelsen att förtydliga dessa instruktioner för att säkerställa att anslagen beräknas och redovisas på likartat sätt oavsett beställare.

Med anledning av att det inte är specificerat inom landstinget om tillsynsansvaret för konsten inkluderar att omhänderta kostnaderna för evakueringen av konsten menar revisionen att Locum tillsammans med landstingsstyrelsen och KuN behöver tydliggöra gränsdragningen mellan aktörerna. Detta blir än viktigare i och med de flertalet renoveringarna och ombyggnationerna som sker i landstinget. Specifikt gäller det att tydliggöra vem som ska hantera kostnaden för evakueringen av konsten, vem ska stå för kostnaden av att lagerhålla konsten och om evakueringen av konst ska inkluderas i konstanslaget.

Revisionen anser även att Locum bör förtydliga sina interna rutiner för hur projektdarna vid ombyggnationer och renoveringar ska samverka med kulturförvaltningen för att säkerställa att den befintliga konsten, både lös och fast konst, hanteras på ett korrekt sätt.

Rekommendationer:

- Styrelsen för Locum bör, tillsammans med kulturnämnden och landstingsstyrelsen, tydliggöra hur kostnaderna som relateras till evakueringen av

konst ska hanteras och vilken verksamhet som har ansvaret för konsten medan den lagerhålls.

- Ledningen för Locum bör förtydliga sina interna rutiner för hur projektdarna vid ombyggnationer och renoveringar ska samverka med kulturförvaltningen för att säkerställa att den befintliga konsten, både lös och fast konst, hanteras på ett korrekt sätt.

3.7 Intern kontroll och hantering av utlandsresor

Revisionen har granskat den interna kontrollen vid hanteringen av utlandsresor för att bedöma om Locum följer de styrdokument som gäller inom landstinget. Utlandsresor förekommer i liten omfattning inom Locum. För räkenskapsår 2016 och 2017 uppgår utlandsresekostnader till 122 tkr.

Landstingets styrdokument innehåller riktlinjer för att säkerställa att resor ska ske effektivt med hänsyn till miljö, färdtid och kostnad. Locum har egna regler för resor¹⁷. Reglerna slår fast att det färdmedel som är mest effektivt med hänsyn till restid, miljö och total kostnad ska väljas. Det framgår också att beslut om deltagande i resor, kurser och konferenser för anställda ska godkännas skriftligt av respektive chef enligt gällande beslutsordning. Det saknas dock information om hur beslut om resor ska godkännas och vilka krav som finns på dokumentation. Till exempel är det oklart om det ska finnas beslut för varje enskild resa eller om ett beslut kan tas om flera resor inom samma projekt. Stickproven visar att det finns beslut för deltagande i projekt vilka innehåller flera resor.

Bedömning

Revisionen bedömer att Locum i huvudsak följer landstingets riktlinjer för utlandsresor. Locums egna riktlinjer bedöms också i allt väsentligt vara tillräckligt. Locums regelverk bör dock förtydligas med om hur beslut om resor ska godkännas och vilka krav som finns på dokumentation. Det bör även förtydligas huruvida det ska finnas beslut om varje enskild resa i projekt som innehåller flera resor.

Rekommendation:

- Ledningen för Locum bör förtydliga regelverket med hur beslut om resor ska godkännas och vilka krav som finns på dokumentation.

3.8 Avrapporterade granskningar i delrapport

Delar av årets granskning har tidigare avrapporterats i delrapporterings-PM för styrelsen. Nedan sammanfattas väsentliga iakttagelser från denna rapport.

3.8.1 Fastighetsägar- och byggherreansvaret

Revisionen har genomfört en översiktlig granskning av fastighetsägaransvaret och byggherreansvaret i landstinget i syfte att undersöka både ansvarsfördelningen mellan och inom de olika verksamheterna som hanterar fastighetsfrågorna.

¹⁷ Regler avseende representation och motverkande av korruption

Fastighetsägarens ansvar är omfattande med ett stort antal krav i olika författningar som plan- och bygglagen, miljöbalken, arbetsmiljölagen och lagen om skydd mot olyckor. Byggherreansvaret är riktat till den som vidtar åtgärder i eller omkring en byggnad och syftar till att säkerställa efterlevnaden av myndighetskrav under byggtiden. Kraven på byggherren framgår framförallt av plan- och bygglagen med tillhörande föreskrifter och av arbetsmiljölagen. Det finns omfattande risker med att inte följa de lagar och författningar som reglerar fastighetsägarens och byggherrens ansvar. Om olyckor inträffar och människors hälsa eller miljön skadas mer eller mindre allvarligt kan det för fastighetsägaren/byggherren få ekonomiska konsekvenser genom att viten, andra ekonomiska sanktioner och böter kan komma att utgå. Om en olycka inträffar kan också ett straffansvar bli aktuellt för en ansvarig fysisk person.

Granskningen visar att det ansvar som följer av både rollen som fastighetsägare och som byggherre, framförallt vad gäller arbetsmiljö och brandskydd, i huvudsak är fördelat inom Locum.

Granskningen visar dock att det är otydligt vem som har ansvar att fullgöra fastighetsägaransvaret inom landstinget. Det framgår inte explicit av varken något övergripande styrande dokument eller specifikt för Locum. Det finns därmed en risk att fastighetsägaransvaret inte har definierats och fördelats inom landstinget med hänvisning till de omfattande krav som ställs. När det gäller LFS finns inte heller någon reglering av fastighetsägaransvaret annat än att Locum ska svara för fastighetsägarfrågor av fastighetsförvaltande karaktär. I formell mening ägs fastigheterna av landstinget (dvs. ytterst landstingsfullmäktige) vilket innebär att landstingsstyrelsen sannolikt har ett ansvar att företräda landstinget som ägare av fastigheterna. Eftersom det inte framgår vilka fastighetsfrågor som är av fastighetsförvaltande karaktär och vilka som inte är det så blir konsekvensen att det finns en otydlighet i fastighetsägaransvaret för fastigheterna som ingår i LFS. Locums ledning har dock tolkat uppdraget som att bolaget har till uppgift att fullgöra fastighetsägaransvaret för fastigheter inom LFS. Revisionen bedömer därför att Locum, tillsammans med landstingsstyrelsens förvaltning, bör tydliggöra vilka krav som följer av ansvaret som fastighetsägare för att säkerställa att detta hanteras i sin helhet inom och mellan respektive organisation.

3.8.2 Inköpsprocessen inklusive utbetalningar

Den auktoriserade revisorn har granskat inköpsprocessen inklusive utbetalningar utan väsentliga noteringar. Stickprovsvis har fakturor också granskats. Inga väsentliga förändringar har noterats i processen vid jämförelse mot tidigare år.

Bolaget har tidigare rekommenderats att införa en regelbunden kontroll av nyregistrerade leverantörer samt ändringar i fasta data för att minska risken för fel och fiktiva leverantörer. Rekommendationen åtgärdades i samband med årsbokslutet 2016. Den auktoriserade revisorn har dock noterat att kontrollen inte har utförts under 2017 och bolaget bör därför säkerställa att rutinen för ändringar av fasta data följs.

Vid genomgång av processen för utbetalningar och aktuella bankfullmakter noterades föregående år att det fanns en person som hade möjlighet att genomföra utbetal-

ningar utan systemkrav på kontrasignering (dualitet). Bolaget har under året åtgärdat detta. Det har framkommit att det finns tre personer som har möjlighet att obegränsat administrera bankbehörigheter utan krav på dualitet. Den auktoriserade revisorns bedömning är att bolaget bör tillämpa krav på dualitet även vid administration av bankbehörigheter varför rekommendationen endast bedöms som delvis åtgärdad. Den auktoriserade revisorn menar att processen för inköp och utbetalningar bör stärkas. Locum har enligt uppgift sedan granskning i delårs-PM vidtagit åtgärder för att stärka processen. Detta kommer revision att följa upp under 2018.

3.9 Granskningar utan väsentliga iakttagelser

3.9.1 Ledningsnära kostnader och representation

Den auktoriserade revisorn har stickprovsvis granskat ledningsnära kostnader och representation utan väsentliga noteringar. Granskningen har omfattat kostnadskonton rörande personalrepresentation, extern representation, övriga personalkostnader, resekostnader, logi i samband med resor samt avgifter för kurser och konferenser.

3.9.2 Bokslutsprocessen

Den auktoriserade revisorn har granskat bokslutsprocessen, inklusive tertialboksluten och stickprovsvis granskning av manuella bokföringsordrar utan väsentliga noteringar. Inga större förändringar har noterats i bokslutsprocessen i jämförelse med tidigare år.

3.9.3 Löneprocessen inklusive pensionsavsättningen

Den auktoriserade revisorn har utan noteringar granskat löneprocessen. En fördjupad dataanalys av lönetransaktioner har genomförts som en del av substansgranskning av personalkostnader.

Locum hämtar löpande in prognoser från KPA och justerar pensionsavsättningarna i enlighet med dessa. Beräkningen från KPA bygger på uppgifter rapporterade från Locum. Locum har i år infört en ny kontroll för att säkerställa att samtliga anställda blir inrapporterade till Pensionsvalet respektive KPA. Föregående års rekommendation bedöms därmed åtgärdad.

3.10 Uppföljning av tidigare lämnade rekommendationer

I tidigare revisionsrapporter har framförts ett antal rekommendationer avseende den interna styrningen och kontrollen. I bilaga 1 framgår hur rekommendationerna har hanterats.

3.11 Samlad bedömning av intern styrning och kontroll

Revisionen bedömer att det finns riktlinjer och rutiner för att säkerställa en tillräcklig styrning och intern kontroll inom bolagets verksamhetskritiska processer. Revisionen menar dock att Locum mer aktivt behöver arbeta med kontroller och uppföljning i

syfte att säkerställa att regler och riktlinjer följs för att förhindra ekonomiska oegentligheter och minska riskerna för förtroendeskada både hos entreprenörer/leverantörer och hos underentreprenörer/underleverantörer.

Den auktoriserade revisorn bedömer att den interna kontrollen av redovisningen för pågående investeringsprojekt inte är helt tillräcklig. För att säkerställa en korrekt redovisning behöver dokumentationen stärkas avsevärt.

Revisionen bedömer att uppföljningen av projektutfall bör stärkas för att undvika att budgetöverskridanden upptäcks först efter att budgeten redan har förbrukats och att tilläggsbeslut om utökad budget bör godkännas på förhand

Baserat på den sammantagna granskningen 2017 så är bedömningen oförändrad jämfört med 2016.

Den interna styrningen och kontrollen bedöms utifrån genomförd granskning, med undantag av redovisningen av pågående investeringsprojekt i LFS, sammantaget vara tillräcklig.

4 Räkenskaper

I detta avsnitt görs en bedömning av om styrelsens redovisning är upprättad i enlighet med lagstiftning och god redovisningssed så att räkenskaperna ger en rättvisande bild av resultat och ställning. Bedömningsmålen och bedömningskriterierna framgår av bilaga 2.

Granskningen av räkenskaperna har genomförts av den auktoriserade revisorn.

4.1 Redovisning av omställningskostnader i LFS

Under 2015 till 2018 uppstår betydande kostnader för vårdens omstrukturering som en följd av genomförandet av Framtidsplanen för hälso- och sjukvården. Omställningskostnaderna beräknas för hela landstinget uppgå till totalt 3 500 mnkr. Enligt fullmäktiges beslut ska kostnaderna täckas genom ianspråktagande av reserverade medel i eget kapital och kommer därmed på central nivå inte att belasta resultatet. Styrelsen har i budgeten för 2017 kompenserats genom ett omställningsbidrag på 137 mnkr för att täcka planerade omställningskostnader. De redovisade omställningskostnaderna uppgår till 125 mnkr.

I likhet med tidigare år redovisar Locum för LFS räkning avskrivningar (totalt 13 mnkr för 2017) som omställningskostnader, vilket dock inte följer regelverket för omställningskostnader^[1]. Årets avskrivningar som redovisats som omställningskostnader är hänförliga till evakueringspaviljonger på Södertälje sjukhus. Jämfört med 2016 är 6,5 mnkr mindre redovisade på detta sätt. Det beror på att LFS ändrat bedömning och inte längre redovisar avskrivningar tillhörande evakueringslokaler på Södersjukhuset och ambulanshall på Danderyd sjukhus som omställningskostnader.

[1] PM "Definition för omställningskostnader kopplade till genomförandet av FHS"

Bedömning:

I likhet med tidigare år redovisar Locum för LFS räkning avskrivningar som omställningskostnader trots att omställningsbidraget inte kan erhållas för dessa kostnader.

4.2 Uppföljning av tidigare lämnade rekommendationer

I tidigare revisionsrapporter har framförts ett antal rekommendationer avseende räkenskaper. I bilaga 1 framgår hur rekommendationerna har hanterats.

4.3 Auktoriserade revisorns bedömning

Den auktoriserade revisorn bedömer att risken för att väsentliga fel uppstår i de finansiella rapporterna till följd av redovisningen av pågående projekt (se avsnitt 3.2) är låg men erforderliga underlag bör finnas bifogade verifikationer som möjliggör spårbarhet.

Årsredovisningen är i allt väsentligt upprättad enligt god redovisningssed, enligt landstingets anvisningar och bedöms ge en rättvisande bild av årets resultat och ställning.

Räkenskaperna bedöms av den auktoriserade revisorn vara rättvisande.

Sammanställning och uppföljning av lämnade rekommendationer avseende tidigare år och innevarande år: Locum AB, Årsrapport 2017

Gransk- ningsår	Rekommendation	Åtgärdat			Kommentar
		Ja	Del- vis	Nej	
2010 (Projekt 20/2010) ID: 106	Locums styrelse bör kontrollera följsamheten till ramavtal, förbrukningar, behov av nya ramavtal, använt upphandlingsförfarande m.m. genom regelbundna uppföljningar av anlitade leverantörer.		X		En kartläggning av ansvar, roller och krav har gjorts och Locum ska implementera förändringarna under våren 2018. Locum för in skärpta krav för bl.a. leverantörsuppföljning i nya avtal. Inom fastighetsförvaltningen på Locum finns en funktion för systematiska analyser. Locum bygger succesivt ut organisationen för detta. Följs upp i samband med delårsgranskningen 2018.
2010 (Projekt 2/2010) ID: 101	Locums styrelse bör genom en mer strukturerad uppföljning och systematiserad information inkluderande benchmarking tydligare redovisa landstingets lokalutnyttjande.		X		Avdelningen Affärsutveckling har arbetat med nyckeltal och benchmarking och identifierat aktiviteter i avdelningens verksamhetsplan för 2018. Inget specifikt rapporteras till styrelse eller ägare. Revisionen konstaterar att en strukturerad uppföljning och systematiserad information är till gagn för Locum för att kunna påvisa uppfyllande av ägardirektivet. Följs upp i samband med årsgranskningen 2018.
2012 (Projekt 4/2012) ID: 113	Locums styrelse bör komplettera och tydliggöra mål och nyckeltal i verksamhetsplaneringen samt stärka uppföljnings- och kvalitetssäkringsrutinerna i syfte att förstärka incitamenten för kostnadseffektivitet.		X		Instrument, rutiner och processer finns framtagna för planering, uppföljning och kvalitetssäkring. Locum behöver gå vidare med implementering och konsolidering av mätningarna, rutinerna och processerna. I affärsplan 2018 har Locum återinfört indikatorer för kvalitet för sin verksamhet. Följs upp i samband med årsgranskningen 2018.
2014 (Projekt 6/2014) ID: 508	Styrelsen för Locum bör systematiskt engagera hyresgäster i energieffektiviseringsarbetet samt utveckla metoder för att uppskatta/ tydliggöra deras kostnader för elförbrukningen.		X		Locum har vidtagit vissa åtgärder för att stödja hyresgästernas energieffektiviseringsarbete. Bolaget har även börjat teckna sk. Gröna hyresavtal där ett samarbete gällande effektiviseringsarbete är en ingående del. Rekommendationen bedöms vara delvis uppfylld. Följs upp i samband med årsgranskningen 2018.

Sammanställning och uppföljning av lämnade rekommendationer avseende tidigare år och innevarande år: Locum AB, Årsrapport 2017

Gransk- ningsår	Rekommendation	Åtgärdat			Kommentar
		Ja	Del- vis	Nej	
2014 (Projekt 6/2014) ID: 507	Styrelsen för Locum bör se till att systematiken i energieffektiviseringsarbetet utvecklas när det gäller analys, åtgärd och utvärdering samt att tillgängliga energidata utnyttjas aktivt i detta arbete.	X			Systematiken i Locums energieffektiviseringsarbete bedöms idag som god. Locums övergripande energimål har fastställts av ledningen i Affärsplan 2018 samt i Miljöplan 2018-2030. Det övergripande energimålet har sedan brutits ned till detaljerade energimål i de framtagna energiplanerna med tillhörande åtgärdsförslag för varje fastighet. Organisationen arbetar systematiskt med att identifiera energisparåtgärder genom bl.a. energikartläggning, fastighetsdrift, obligatoriska ventilationskontroller, löpande underhåll och investeringsprojekt för att följa fastighetens energiplan och uppnå fastighetens energimål. Mätning av energianvändningen för varje fastighet görs löpande och presenteras i tydliga diagram. Energidata för varje fastighet utnyttjas aktivt för att jämföra resultatet (utfall) från gjorda energieffektiviseringsåtgärder med fastighetens egna energimål.
2017 Årsrapport ID: 1160	Styrelsen för Locum bör stärka den interna kontrollen av redovisningen av pågående projekt i LFS.				
2017 Årsrapport ID: 1158	Styrelsen för Locum bör, tillsammans med kulturnämnden och landstingsstyrelsen, tydliggöra hur kostnaderna som relateras till evakueringen av konst ska hanteras och vilken verksamhet som har ansvaret för konsten medan den lagerhålls.				Följs upp i samband med årsgranskningen 2018.
2017 Årsrapport ID: 1163	Locums styrelse bör stärka kontroll och uppföljning av entreprenörer/leverantörer och underentreprenörer/underleverantörer i syfte att säkerställa att inga oegentligheter förekommer.				

BEDÖMNINGSMÅL OCH BEDÖMNINGSKRITERIER FÖR 2017

Ekonomiskt och verksamhetsmässigt resultat

Nämnden/styrelsen har uppnått fullmäktiges mål samt följt de beslut, riktlinjer och föreskrifter som gäller för verksamheten. Verksamhetens resultat och resurser står i ett rimligt förhållande till varandra.

Bedömningsmål:

1. Nämnden/styrelsen har uppnått fullmäktiges resultatkrav och övriga ekonomiska mål.
2. Nämnden/styrelsen har uppnått fullmäktiges mål för verksamheten och genomfört tilldelade uppdrag.
3. Nämndens/styrelsens verksamhet har bedrivits i enlighet med för verksamheten gällande lagar, föreskrifter, riktlinjer m.m.

Bedömningskriterier:

Tillfredsställande

Bedömningsmålen bedöms i allt väsentligt vara uppfyllda. Avvikelse kan förekomma.

Inte helt tillfredsställande

Bedömningsmålen bedöms delvis vara uppfyllda. Det finns större och/eller flera avvikelser.

Otillfredsställande

Bedömningsmålen bedöms inte vara uppfyllda. Det finns allvarliga avvikelser som måste åtgärdas snarast.

Kommentar: Avvikelserna är så stora att frågan om anmärkning eller avstyrkt ansvarsfrihet bör prövas.

Intern styrning och kontroll

Nämnden/styrelsen ansvarar för att det finns en intern styrning och kontroll som med rimlig grad av säkerhet leder till måluppfyllelse, effektiv verksamhet och regelefterlevnad.

Bedömningsmål:

1. Nämnden/styrelsen har fastställt en organisation med tydlig fördelning av ansvar och befogenheter.
2. Nämnden/styrelsen har i budget/verksamhetsplan fastställt ekonomiska och verksamhetsmässiga mål i linje med fullmäktiges mål och övriga uppdrag. Målen är mätbara/uppföljningsbara.
3. Nämnden/styrelsen har riktlinjer och rutiner för väsentliga områden för att säkerställa att verksamhetens uppdrag och mål uppnås samt att lagar, föreskrifter m.m. följs.
4. Nämnden/styrelsen har genomfört en riskanalys som identifierar, värderar och prioriterar väsentliga risker. Nämnden/ styrelsen har i en internkontrollplan fastställt vilka åtgärder/kontroller som ska hantera prioriterade risker.
5. Nämnden/styrelsen följer kontinuerligt och systematiskt upp ekonomi och verksamhet, såväl för verksamhet i egen regi som för sådan som uppdragits åt annan att utföra, analyserar väsentliga avvikelser samt vidtar åtgärder vid behov.
6. Nämnden/styrelsen har ett informations- och kommunikationssystem som stödjer styrning, kontroll och uppföljning av verksamheten.
7. Nämndens/styrelsens rapportering ger en rättvisande och tillförlitlig information om ekonomi och verksamhet.

Bedömningskriterier

Tillräcklig

Bedömningsmålen bedöms i allt väsentligt vara uppfyllda. Avvikelse kan förekomma.

Inte helt tillräcklig

Bedömningsmålen bedöms delvis vara uppfyllda. Det finns större och/eller flera avvikelser.

Otillräcklig

Bedömningsmålen bedöms inte vara uppfyllda. Det finns allvarliga avvikelser som måste åtgärdas snarast.

Kommentar: Avvikelseerna är så stora att frågan om anmärkning eller avstyrkt ansvarsfrihet bör prövas.

Räkenskaper

Nämndens/styrelsens redovisning är upprättad i enlighet med lagstiftning och god redovisningssed så att räkenskaperna ger en rättvisande bild av resultat och ställning och kan ligga till grund för styrning, ledning, uppföljning och kontroll av den verksamhet som bedrivs.

Bedömningsmål:

1. Nämndens/styrelsens räkenskaper är upprättade i enlighet med den kommunala redovisningslagen, god redovisningssed samt landstingets regler och anvisningar.
2. Nämndens/styrelsens delårsrapport och årsbokslut/årsredovisning ger en rättvisande bild av resultat och ställning.

Bedömningskriterier:**Rättvisande**

Räkenskaperna uppfyller i allt väsentligt bedömningsmålen. Avvikelser kan förekomma. Eventuella värderings-, klassificerings- och/eller upplysningsfel är inte av sådan karaktär att de väsentligen påverkar bilden av nämndens/styrelsens resultat och ställning.

Inte rättvisande

Räkenskaperna innehåller allvarliga avvikelser i förhållande till bedömningsmålen.

Kommentar: Avvikelseerna är så stora att frågan om anmärkning eller avstyrkt ansvarsfrihet bör prövas.

Vad gör Landstingsrevisorerna?

Landstingsrevisorerna granskar den verksamhet som bedrivs av landstingets nämnder och bolagsstyrelser. Revisionsuppdraget är det största inom kommunal verksamhet.

Att vara revisor är ett förtroendeuppdrag vars syfte är att med oberoende, saklighet och integritet främja, granska och bedöma verksamheten. Den övergripande uppgiften för revisorerna är att granska hur nämnder och styrelser tar sitt ansvar. De förtroendevalda revisorerna är fullmäktiges och ytterst medborgarnas instrument för den demokratiska kontrollen. De har därmed en viktig funktion i den lokala självstyrelsen.

Ledamöter i nämnder och styrelser ansvarar inför fullmäktige för hur de själva, anställda och uppdragstagare genomför verksamheten. I ansvaret ingår att genomföra en ändamålsenlig verksamhet utifrån fullmäktiges mål, beslut och riktlinjer samt de föreskrifter som gäller för verksamheten, på ett ekonomiskt tillfredsställande sätt och med en tillräcklig intern kontroll samt att upprätta rättvisande räkenskaper.

I årsrapporter för nämnder och styrelser sammanfattar revisionskontoret den granskning som genomförts under det gångna året. Verksamhetsrevisionen redovisas löpande i projektrapporter. Publikationerna finns på Landstingsrevisorernas hemsida www.sll.se/rev. De kan också beställas från revisionskontoret. Det går även att prenumerera på Landstingsrevisorernas nyhetsbrev Nytt från landstingsrevisionen genom att anmäla intresse via e-postmeddelande till landstingsrevisorerna.rev@sll.se.

Postadress: Box 22230, 104 22 Stockholm
Besöksadress: Hantverkargatan 25 b (T-bana Rådhuset)
Telefon: 08-737 25 00
E-post: landstingsrevisorerna.rev@sll.se
Hemsida: www.sll.se/rev
Org.nr: 232100-0016